

پژوهشکده باستان‌شناسی

پژوهش‌های باستان‌شناختی
خلیج فارس
بندریستان

سیراف

دکتر محمد اسماعیل اسمعیلی جلودار

استادیار گروه باستان‌شناسی دانشگاه تهران

سرشناسه	: اسمعیلی جلودار، محمد اسماعیل، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: پژوهش‌های باستان‌شناسی خلیج فارس: بندر باستانی سیراف / محمد اسماعیل اسمعیلی-جلودار؛ [برای] سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، پژوهشگاه باستان‌شناسی.
مشخصات نشر	: تهران: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۳۲۷ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۹۵۳-۷۸-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
عنوان دیگر	: بندر باستانی سیراف.
موضوع	: حفاری‌ها (باستان‌شناسی) -- ایران -- سیراف
موضوع	: سیراف -- آثار تاریخی
موضوع	: خلیج فارس -- آثار تاریخی
شناسه افزوده	: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری. پژوهشگاه باستان‌شناسی
شناسه افزوده	: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری. پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ الف۵۵/۹۵/DSR۲۰
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۶۴۴
شماره کتابشناسی	: ۴۰۹۸۹۰۸

پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

نام کتاب : پژوهش‌های باستان‌شناسی خلیج فارس، بندر باستانی سیراف

تألیف: دکتر محمد اسماعیل اسمعیلی جلودار

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

صفحه آرای و طرح جلد: خسرو نوروززاده چگینی

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۴

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: اسری

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۹۵۳-۷۸-۶

قیمت: ۲۵۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی، روبروی موزه ملی ایران، شماره ۲، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری،

پژوهشگاه باستان‌شناسی، تلفن: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۵۸۴، نمابر: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۵۸۵

دیباچه

فرهنگ ایرانی، فرهنگی مانا و پایدار است و سبب این ماندگاری، سه ویژگی انعطاف‌پذیری، تعامل فرهنگی و در نهایت هویت ملی است که علی‌رغم تنوع و تکثر موجود در جامعه امروزی به انسجام ملی کمک نموده است. شناخت فرهنگ گسترده این سرزمین که‌نسال، تنها راه شناخت هویت ملی است و آن نیز عزت ملی را به همراه می‌آورد. عزت ملی از گسیختگی فرهنگی ممانعت نموده و سرانجام انسجام و قدرت ملی را فراهم می‌سازد.

در ارتباط با موارد مذکور فعالیت هر پژوهشکده پژوهشگاه میراث فرهنگی بر بخشی از فرهنگ گسترده ایرانی حسب تکلیف تعیین شده بر آن، متمرکز است. عظمت این گستردگی فرهنگ و تمدن به گونه‌ای است که برای شناخت دقیق آن باید در فرهنگ کشورهای مستقل کنونی استقرار یافته در منطقه نیز تامل نمود.

با نگرش سریع بر اهداف تشکیل پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری و در راستای تحقق آن و فراهم ساختن بستری مناسب برای ارتقای کیفی فعالیت‌های پژوهشی، مرتبط و قدرت بخشیدن و پر رنگ ساختن حلقه‌های فرهنگی فراموش شده و احیای هنرهای از یاد رفته این مرز و بوم و همچنین در راستای انجام ششمین وظیفه برشمرده برای پژوهشگاه، گام مصمم این است که گزیده تحقیقات معمول شده در هر یک از پژوهشکده‌ها به ویژه آن‌هایی که عناصر تبادلات مشترک پژوهشگاه و موسسات تحقیقاتی و آموزشی هم‌تراز بین‌المللی به صورت ممکن در وضعیت نشر قرار گیرند که ماحصل آن طیفی است برای کاربردی کردن دانش به منظور رفع نیاز جامعه و تحقق اهداف برنامه استراتژی پژوهشگاه در راستای سند چشم‌انداز ۳۰ ساله جمهوری اسلامی ایران.

بار دیگر اذعان می‌نمائیم پژوهش عامل و معنای پیشرفت و توسعه مستمر و پایدار در جامعه امروزی و به بیان ساده اصل حاکم بر جوامع قرن بیست و یکم است؛ لذا برای ایجاد برآیند حاصل از تسبیح و تحلیل یافته‌های مرتبط با آن، تدوین و انتشار یافته‌ها و دانش مرتبط با آن و مستندات مربوطه می‌تواند عامل موثری برای شناخت وضعیت حاضر و ابزاری برای بهینه‌ساختن برنامه‌های دست انجام و نیز راهنمایی برای نسل آینده در راستای شناسایی و معرفی و هویت‌بخشی ایران باشد.

به علت گستردگی حوزه فرهنگ و تعدد عوامل تاثیر گذار بر آن حرکت در جهت معرفی و شناسایی فرهنگ ملی و میراث مرتبط با آن می‌تواند اولین گام باشد لذا پژوهشگاه بر آن است با همکاری پژوهشگران و ستاد این رسالت را انجام دهد و امیدوار است با حرکت در این مسیر دست همیاری و همراهی شما را در دست گرفته تا بتواند گام موثری در این ستاد بردارد.

پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

۱	مقدمه
۳	پیشینه پژوهش‌های باستان‌شناختی سواحل شمالی خلیج فارس
۱۱	روش‌شناسی و روش پژوهش

فصل دوم: جغرافیای طبیعی و سیاسی خلیج فارس

۱۷	جغرافیای طبیعی
۱۹	استان بوشهر؛ موقعیت و آب‌وهوا
۱۹	شهرستان دیر؛ کنگان و گناوه
۱۹	منابع آبی
۲۰	شکل‌گیری جغرافیای سیاسی خلیج فارس
۲۳	نام خلیج فارس در منابع نوشتاری و جغرافیای تاریخی تا صدر اسلام
۲۳	گسترش اسلام در خلیج فارس
۲۵	نام خلیج فارس در متون از صدر اسلام تا قرن پنجم ه.ق.
۲۷	نام خلیج فارس در متون از قرن پنجم تا یازدهم ه.ق.

فصل سوم: درآمدی بر باستان‌شناسی خلیج فارس در دوران اسلامی

۴۱	امارات متحده عربی
۴۲	المطف (جلفار)
۴۲	بررسی‌های رأس الخیمه
۴۳	عمان
۴۵	کویت
۴۵	بحرین
۴۷	عربستان سعودی

فصل چهارم: سیراف در متون نوشتاری و باستان‌شناختی

۴۹	موقعیت جغرافیایی
۴۹	پیشینه مطالعاتی
۵۱	پیشینه تاریخی
۵۲	وضعیت اجتماعی و مذهبی سیراف
۵۲	نام‌آوران سیرافی در صدر اسلام تا قرن پنجم ه.ق.
۵۳	سیراف در منابع نوشتاری دوران اسلامی تا قرن پنجم ه.ق.

۵۹	تجارت و صنایع فارس بر پایه منابع نوشتاری دوران اسلامی تا قرن پنجم ه.ق
۶۱	منافع بازرگانان سیراف از راه سفرهای دریایی
۶۱	مالیات و خراج فارس و سیراف در اوایل اسلام؛ نشانی از رونق تجارت در آن
۶۳	راه‌های بازرگانی سیراف در منابع نوشتاری
۶۸	راه‌های دریایی سیراف
۶۹	تجارت دریایی بین شرق و غرب و نقش بندر سیراف در آن
۷۱	مدارک باستان‌شناختی حضور سیراف در تجارت و بازرگانی دریایی
۷۱	تجارت دریایی سیراف در دوران ساسانی
۷۳	همزمانی دوران ساسانی در سیراف با آغاز دوره تجارت با غرب
۷۶	مدارک باستان‌شناختی توسعه تجارت دریایی سیراف از صدر اسلام تا آغاز قرن پنجم ه.ق.
۷۸	جایگاه بازرگانی سیراف در منابع نوشتاری اسلامی تا قرن پنجم ه.ق.
۸۲	توسعه بازرگانی دریایی سیراف در دوران اسلامی تا قرن پنجم ه.ق.
۸۷	افول سیراف
۸۹	مدارک باستان‌شناختی افول سیراف
۹۲	نتیجه‌گیری
	فصل پنجم: کاوش‌های جدید باستان‌شناختی در سیراف
۹۵	درآمد
۹۵	گزارش کاوش در ترائشه I
۱۰۳	آثار معماری
۱۰۸	سفال
۱۰۹	گچ‌بری
۱۱۰	اشیاء فلزی
۱۱۰	سکه
۱۱۰	شیشه
۱۱۱	اشیاء سنگی
۱۱۱	سایر اشیاء
۱۱۱	توصیف فیچرهای ترائشه I
۱۲۱	نتایج لایه‌نگاری و گاه‌نگاری مقایسه‌ای کاوش
۱۲۳	طرح سفال‌های شاخص ترائشه I
۱۲۸	جدول توصیف گچ‌بری‌های بندر تاریخی سیراف (اسفند ۸۵ و فروردین ۸۶) ترائشه: I

۱۳۵	طرح گنج‌بری‌های به‌دست‌آمده از کاوش در ترانشه I
۱۴۵	نتایج فصل دوم کاوش در بندر سیراف (سال ۱۳۸۸)
۱۴۵	ترانشه B
۱۴۵	توصیف محوطه مورد کاوش
۱۴۵	توصیف ترانشه
۱۴۵	توصیف لوکوس‌ها
۱۷۴	شرح لایه‌ها
۱۸۳	گاه‌نگاری پیشنهادی اولیه
۱۸۷	نتیجه‌گیری و گاه‌نگاری پیشنهادی ترانشه B
۲۰۱	گمانه‌لایه‌نگاری A (فصل دوم کاوش در سیراف)
۲۰۲	خلاصه کاوش
۲۰۲	یافته‌های سفالی
۲۱۲	توصیف لایه‌ها
۲۱۷	جمع‌بندی
۲۱۷	نتیجه‌گیری و گاه‌نگاری پیشنهادی ترانشه A
۲۲۲	کاوش‌های باستان‌شناختی در قلعه کهنه و خلیج سیستم تدافعی در بندر سیراف
۲۲۲	قلعه کهنه (سیراف)
۲۲۲	آسیب‌شناسی محوطه
۲۲۲	پیشینه پژوهشی
۲۲۲	روش کاوش
۲۲۵	شرح کاوش
۲۲۵	شرح سفال
۲۲۷	نتیجه‌گیری
۲۲۹	تحلیلی بر وضعیت تدافعی سیراف و ارتباط آن با بازرگانی دریایی این بندر
۲۲۹	قلعه ساسانی سیراف (قلعه سوریانچ؟)
۲۳۰	بازشناسی وضعیت قلعه سوریانچ
۲۳۰	قلعه کهنه
۲۳۰	سفال
۲۳۱	قلعه کنارک
۲۳۱	قورخانه سربازان
۲۳۲	نتیجه‌گیری
	فصل ششم: گستره سفالینه‌های شاخص تجاری صدر اسلام خلیج فارس در دریای عمان و
	اقیانوس هند
۲۴۷	محدوده مطالعاتی
۲۴۹	گونه‌ی سفالی با لعاب فیروزه‌ای‌رنگ و تزیینات فشاری و افزوده
۲۵۵	سفال نوع سامراء (سفال با لعاب پاشیده کبالتی)

۲۵۷	گونه‌ی سفال نوک اژدری
۲۶۴	جمع‌بندی
	فصل هفتم: بحث و استدلال و نتیجه‌گیری
۲۶۷	مدارک باستان‌شناسی تجارت دریایی سیراف
۲۶۹	جمع‌بندی نتایج فصل اول بررسی و کاوش باستان‌شناختی سیراف در سال ۱۳۸۵-۱۳۸۶
۲۷۰	جمع‌بندی نتایج فصل دوم کاوش در سیراف در سال ۱۳۸۸
۲۷۵	بحث و نتیجه‌گیری
۲۸۱	ارتباطات فرامرزی بنادر خلیج فارس با هند، دریای عمان و شرق آفریقا
۲۸۸	جمع‌بندی
۲۹۱	تصاویر
۲۹۹	فهرست منابع و مآخذ